

УДК 002.2(339.545)(477:470)

ОБМЕЖЕННЯ РОСІЙСЬКОГО КНИЖКОВОГО ІМПОРТУ В УКРАЇНІ

Н. Н. Зубко

*Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,
вул. В. Стефаника, 2, Львів, 79000, Україна*

Актуалізовано й охарактеризовано основні напрями й етапи в обмеженні російського книжкового імпорту. Закцентовано на маркуванні ввезеної до України російської видавничої продукції після 2014 року, а також дискусіях довкола запровадження часткового або повного книжкового ембарго. Висвітлено особливості ввезення книг за дозвільною процедурою від 2017 — до початку 2022 року. Проаналізовано масиви видавничої продукції, яка отримала дозволи на ввезення з РФ, і якій відмовлено в її розповсюдженні на території України. Закцентовано на забороні книжкового імпорту після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Розглянуто структуру «Переліку книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини» в розрізі авторів, видавництва, порушених тем.

Ключові слова: *книжковий імпорт, видавничий ринок, видавнича продукція іноземного виробництва, заборонені видання, критерії оцінювання видавничої продукції, реєстр видавничої продукції.*

Постановка проблеми. Український видавничий ринок часто називають ринком «ввезеної книжки», що зумовили чинники культурного й економічного характеру. Зокрема, від середини 1990-х років розповсюдженню російських друків сприяло не вигідне для українських видавців податкове законодавство. За оцінками експертів, 1995 року завезено і зреалізовано в Україні книжок на суму 45 млн доларів, а 1999 року — на майже 100 млн [1, с. 12]. Зважаючи на податковий протекціонізм із боку своєї держави, російські видавці не лише масово експортували друковану продукцію (наклади якої були вищі, а собівартість — нижчою), а й розбудовували власні книготорговельні мережі, де реалізовували поставлені книжки. Така пропозиція формувалась і під впливом попиту, адже внаслідок багатолітньої політики зросійщення більшість українців вільно читали російською й легко обирали книги цією мовою, особливо якщо вони були дешевшими.

Представники видавничо-книготорговельної галузі неодноразово били на сполох через російську літературну експансію, адже вона стримувала розвиток української книжкової індустрії. За словами учасників парламентських слухань із проблем розвитку книговидавання, книгопоширення і книгочитання, видання, імпортовані з Росії легально, контрабандно або додруковані в піратський спосіб, становили 75 % українського ринку [2]. Стримувати книжковий потік з-за кордону

пропонували через мито, квоти, ліцензії та інші регуляторні заходи. Тоді, навесні 2013 року, передусім наголошували на комерційних загрозах для розвитку видавничо-книготорговельної галузі.

Наступного 2014 року анексія Криму та окупація Донбасу змусили говорити про інформаційні небезпеки, які несе імпортована видавнича продукція в умовах гібридної війни. Українська держава в особі законодавчих і виконавчих органів влади почала вживати активних заходів супроти ворожої книжкової інтервенції, щоб у такий спосіб знизити ідеологічний вплив РФ на український соціум, убезпечити його від шовіністичної імперської пропаганди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ситуація на сучасному видавничому ринку привертає увагу передусім його безпосередніх учасників, які публікують злободенні дописи, актуалізуючи й інтерпретуючи найрізноманітніші проблеми. Їхній аналіз став важливою передумовою написання статті. Серед ґрунтовніших досліджень, у яких порушено питання книжкового імпорту, варто відзначити публікації Ірини Батуревич «Скасування напоказ, або Як російську книгу в Україні майже заборонили» [3], Інни Демуз «Національний книжковий ринок у контексті реалізації гуманітарної державної політики» [4], Ірини Батуревич та Ірини Белкіної «Український книжковий ринок: перспективи та можливості» [5]. Водночас у згаданих працях недостатньо уваги надали механізмам обмеження ввезення видавничої продукції з РФ та нормативно-правовим документам, що регламентували й забезпечували інформаційний супровід імпорту книжок із території держави-агресора та територій, які вона тимчасово окупувала.

Мета статті. Ця публікація покликана охарактеризувати основні напрями державного регулювання імпорту видавничої продукції з РФ; розкрити структуру реєстру книжок, які санкціоновано ввозити в Україну, і переліку видань, які не дозволено поширювати, зокрема й з огляду на їхній антиукраїнський зміст. Увагу зосереджено на заходах з обмеження книжкового імпорту, серед іншого — на запровадженні дозвільної процедури для перетину кордону від січня 2017 року та на забороні ввезення видань із РФ після її повномасштабної збройної агресії проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маркування ввезеної продукції і дискусії щодо обмеження книжкового імпорту. Окупація півострова Крим і війна, що розпочалася на Сході України навесні 2014 року, спонукали українців бойкотувати товари російського виробництва. Громадські активісти закликали українців загалом не купувати таку продукцію, а підприємців зокрема — маркувати її на полицях магазину так, щоб можна було легко зрозуміти, з якої країни вона походить.

З огляду на урядові рішення щодо секторальних санкцій проти продукції, виготовленої в Росії, віцепрем'єр-міністр України Іван Сич запропонував поширити їх на друковані видання. Ішлося передусім про ліцензування та квотування іноземної книги. Від 2014 року в суспільстві розгорнулася гостра дискусія довкола таких ініціатив [6, 7]. Більшість експертів заявляли, що запропоновані обмеження не припустимі в демократичному суспільстві, оскільки суперечать Конституції України,

зокрема статті 15, що забороняє цензуру, і статті 34, що гарантує «право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб» [8]. Акцентували на порушенні «Європейської конвенції з прав людини» (ратифіковано в Україні 1997 року), яка проголошує право на свободу «дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів». Щоправда, конвенція санкціонує обмеження свобод «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам» [9]. Ішлося і про формування «негативного іміджу в очах світової спільноти» й привід для нових дискредитивних практик РФ [10].

Видавці називали широке коло проблем, які може спричинити лімітування книжкового імпорту [11–13]. По-перше, обмеження доступу громадян до інтелектуального продукту, а саме — навчальної (для університетів), виробничо-практичної (бізнесової, технічної, медичної), перекладеної художньої, науково-популярної книжки яку в Україні продукували в мізерних обсягах. По-друге, анонсували закриття книгарень, які не змогли би сформувати конкурентоспроможний асортимент лише на базі українських друків. По-третє, наголошували, що потужні російській видавничі підприємства для випуску своїх видань відкриватимуть дочірні компанії в Україні. До того ж учасники ринку застерігали щодо високих корупційних ризиків із боку спеціальної комісії, покликаної надавати дозвільні документи.

Запровадження дозвільної процедури щодо ввезення і поширення книжок із РФ. У грудні 2016 року Верховна Рада внесла зміни до деяких законів щодо обмеження доступу на ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту [14]. Зокрема, у Законі «Про видавничу справу» істотно змінили статтю 28 щодо заборони випуску видань означеного змісту та статтю 28¹ про правила ввезення до України книжок із території держави-агресора та тимчасово окупованих регіонів [15].

Згідно з ухваленими й оновленими нормативно-правовими документами заборонили видання, зміст яких загрожує незалежності, суверенітету або територіальній цілісності України, державній безпеці; спонукає до незаконного захоплення державної влади або насильницької зміни конституційного ладу. Табуювали книжки, які пропагують війну, насильство, комуністичний або націонал-соціалістичний тоталітарний режими, їхню символіку; розпалюють міжетнічну, расову, релігійну ворожнечу; закликають до вчинення терористичних актів, посягають на права та свободи людини, здоров'я населення [15].

Не дозволили продукувати, імпортувати й поширювати видання, які пропагують державу-агресора, тобто заперечують або ставлять під сумнів територіальну цілісність України; виправдовують або визнають правомірними окупацію її земель, акти агресії з боку інших держав, розв'язування війни; транслюють імперські геополітичні доктрини щодо об'єднання народів навколо держави-агресора, її державної мови, культури, панівної конфесії та слугують ідейним підґрунтям повернення України до сфери домінування держави-агресора [15]. Яскравими маркерами таких видань є імена авторів, внесених до «Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці» [16].

Від 2017 року фізичні особи надалі мали право ввозити книжки в ручній поклажі або супроводжуваному багажі, щоправда, загальною кількістю не більше ніж 10 примірників. Для імпорту більшої кількості видань зацікавлені підприємці від січня 2017 року мали отримати дозвіл. Задля цього до Державного комітету телебачення і радіомовлення України (далі — Держкомтелерадіо) подавали заяву, примірник видання, оригінал або копію угоди на підтвердження права розповсюджувати книжку в Україні та рецензію, що передбачала «неупереджений критичний розгляд» змісту твору, а також визначення виду видання за знаковою природою інформації, матеріальною конструкцією, складом основного тексту, мовною ознакою, цільовим призначенням, характером інформації, структурою і повторністю випуску, що вимагало спеціальних книгознавчих компетенцій [17]. Рецензію підсумовував висновок про те, чи видання не порушує застережень Закону «Про видавничу справу» (стаття 28) і «Критеріїв оцінки видавничої продукції, що дозволена до розповсюдження на території України» [18]. Негативна рецензія ставала передумовою для розгляду книжки Експертною радою з питань аналізу та оцінки видавничої продукції щодо віднесення її до такої, яка не дозволена до розповсюдження на території України (далі — Експертною радою). Цей дорадчий орган Держкомтелерадіо функціонував відповідно до спеціального положення і складався з представників органів влади, галузевих спілок, громадського експертного середовища, видавців, медіаекспертів, діячів культури та мистецтва, освіти й науки та інших фахівців [19].

Продукцію, яку поширювали без дозволу, вилучали з обігу, а на підприємців накладали штрафи в розмірі 10 мінімальних заробітних плат за перший випадок такого розповсюдження і в розмірі 50 мінімальних заробітних плат за наступне порушення [20, 21]. Деякі такі прецеденти зафіксовано на офіційному сайті Держкомтелерадіо [22]. Власне, у його структурі було створено Управління дозвільної процедури та контролю за розповсюдженням видавничої продукції з трьома відділами: аналізу, ведення реєстру видавничої продукції та контролю за її розповсюдженням.

Реєстр видавничої продукції, яку дозволили імпортувати в Україну та розповсюджувати на її території. Від 2017 року Держкомтелерадіо веде «Реєстр видавничої продукції держави-агресора, дозволеної до ввезення та розповсюдження на території України» (далі — «Реєстр»), оприлюднюючи його на офіційному сайті установи та державному порталі відкритих даних [23]. Станом на 22 лютого 2022 року в згаданому реєстрі налічувалося 22 216 назв (загалом понад 207,1 млн примірників). За даними Книжкової палати, упродовж 2017–2021 років в Україні надрукували 131,8 млн примірників, більш ніж половина з яких — для школярів за кошти, виділені з державного бюджету [24]. Тобто обсяги санкціонованого імпорту втричі перевищували загальні наклади видавничої продукції, виготовленої в Україні для реалізації індивідуальним покупцям.

У переліку дозволених видань представили продукцію 108 видавництв. Ті з них, що отримали дозвіл на ввезення та розповсюдження на території України понад 100 назв, відображено на рис. 1. Їхня продукція становить 91,9 % видань реєстру. Відповідно на решта 61 видавництво припадає десята частина назв із цього переліку.

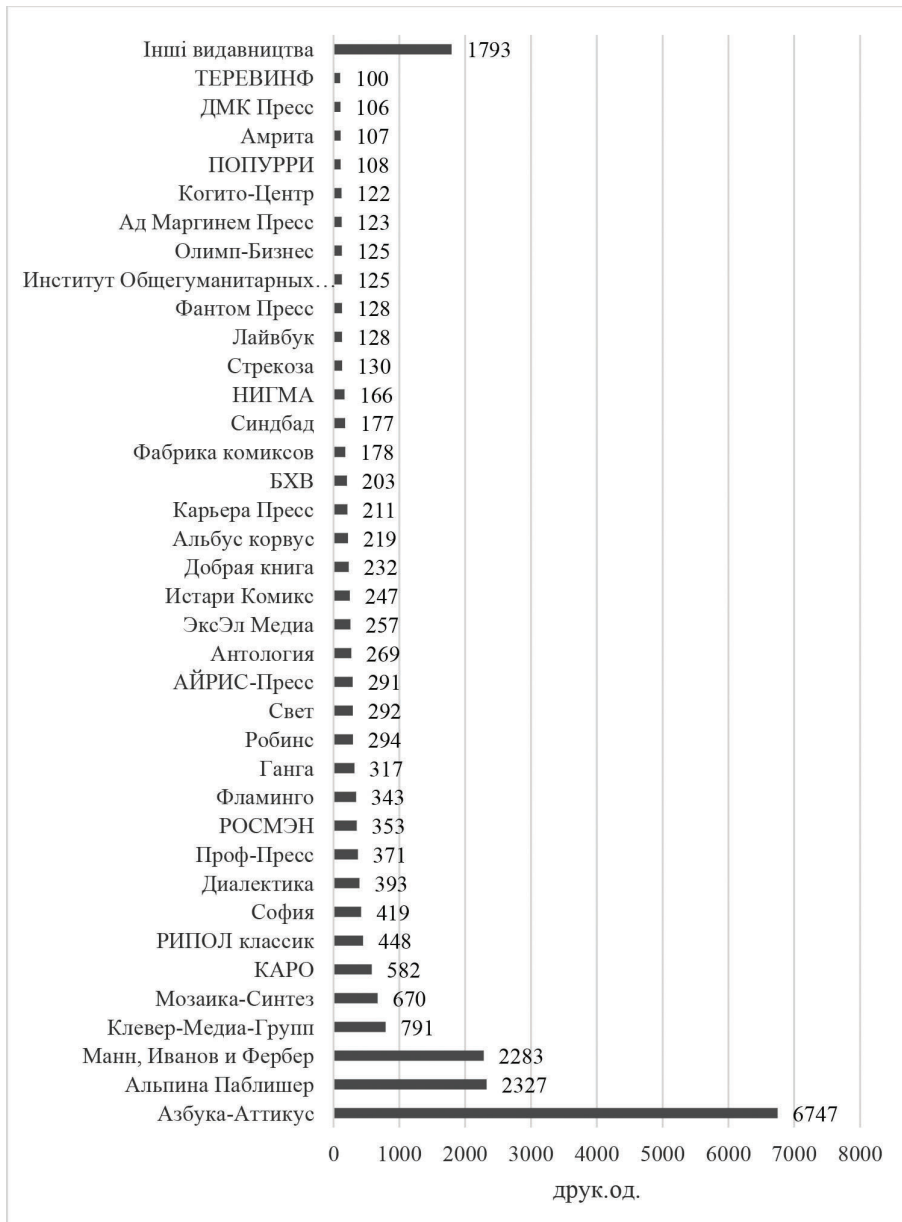

Рис. 1. Видавництва, видавничі об'єднання та організації, продукція яких отримала дозволи на ввезення в Україну упродовж 2017–2022 років

Серед допущених на український ринок книжок домінували друки однієї з найбільших російських видавничих груп «Азбука-Аттикус» (30,4 %), до складу якої входять підприємства: «Азбука», «Иностранка», «КоЛибри», «Махаон», що випускають класичну й сучасну російську й іноземну (перекладну) художню літературу, видання для дітей, ужиткові, популярні, довідкові видання. Десяту частину

реєстру становили книжки видавничого об'єднання «Альпина Паблішер», зокрема й підрозділу «Альпина нон-фікшн», у репертуарі яких переважає література з економіки, історії, філософії, психології, педагогіки (передусім домашньої), інших соціально-економічних, гуманітарних і природничих наук. Видавництво з аналогічною назвою упродовж 2019–2022 років працювало в Україні.

На видавництво книжок із менеджменту, маркетингу, підприємництва, саморозвитку «Манн, Иванов и Фербер» (далі — «МИФ») припало 10,3 % наданих дозволів. Воно входить до групи «Эксмо-АСТ», яку в березні 2019 року Рада національної безпеки і оборони України внесла до санкційного списку поряд з такими російськими підприємствами, як «Пітер», «Центрполиграф», «Яуза», «Яуза-пресс», «Алгоритм», «Книжный мир» та «Вече» [25]. Тоді Держкомтелерадіо призупинив дію 11 894 наданих раніше дозволів на ввезення в Україну продукції цих видавців.

Загалом дозвіл на ввезення книжок із РФ отримали 20 суб'єктів (рис. 2). Майже половина (43,7 %) з них припадає на «Якабу Трейд», якому належить найбільша інтернет-книгарня в Україні; третина (30,6 %) — на «Махаон Україна» — офіційного дистриб'ютора продукції російської видавничої групи «Азбука-Аттикус». Десяту частину дозволів отримало ТОВ «Етнітрейд», зареєстроване в смт Ворзель (Київська обл.) у травні 2017 року. Серед імпортерів — українські підприємства, назви яких збігаються зі знаменними російськими видавництвами, як-от засноване в Харкові 2019 року ТЗОВ «Ріпол», або які афілійовані з російським бізнесом, наприклад «Форс Україна» (ексклюзивно представляло в Україні такі російські бренди, як «Бомбора», «Бук шеф», «Эксмо», «АСТ»), або «Перо» (мало права на книжки російського видавництва «Росмэн»). Менше ніж 0,5 % з усіх наданих дозволів отримали видавничі й книготорговельні фірми «Профкнига», «Мір Хоббі Україна», «Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”», «Імпламакс», «Брейн Бенд Юкрейн», підприємці С. А. Козінська, Т. О. Стадніченко, В. С. Литвиненко.

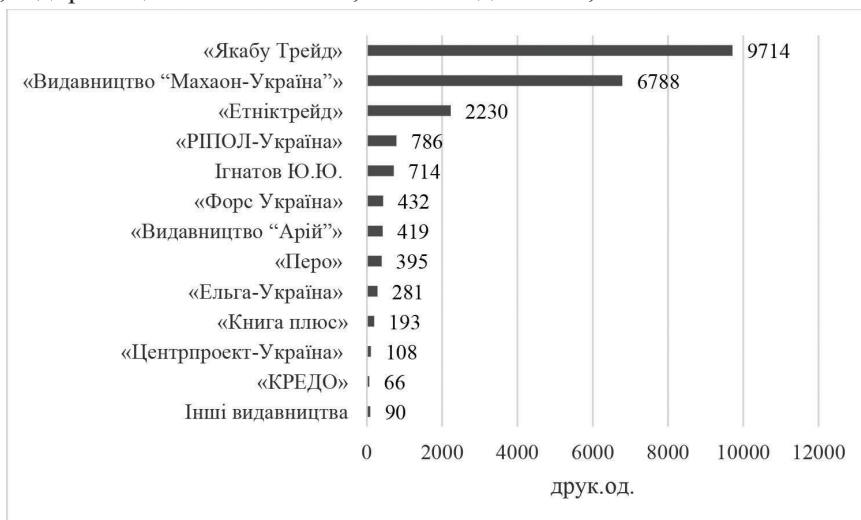

Рис. 2. Підприємства, які отримували дозволи на ввезення видавничої продукції до України упродовж 2017–2022 років

«Реєстр» не лише поповнювали новими виданнями, а й вилучали звітти раніше дозволені. Такі трансформації ініціювали Держкомтелерадіо або ж самі підприємства-дистриб'ютори. Скажімо, у травні 2021 року ТОВ «Якабу Трейд» вирішило не ввозити 2226 видань та звернулося до комітету з проханням анулювати раніше видані дозволи [26].

За цільовим та читацьким призначенням серед імпортованих видань переважали художні, пізнавальні та ужиткові книги для дітей, літературно-художні видання творів світової і російської класичної літератури для дорослих, образотворчі видання, зокрема комікси. Варто зауважити, що дозвоільна процедура дещо ускладнила імпорт і дала поштовх розвитку ринку українськомовної перекладної науково-популярної і художньої літератури. Проте їй довелося конкурувати з нелегально ввезеними або контрафактно додрукованими на території України книгами.

Перелік видавничої продукції, якій відмовили в наданні дозволів для ввезення в Україну. Видання, які не отримали дозвіл, вносили до «Переліку видавничої продукції держави-агресора, на ввезення якої надано відмови у видачі дозволів на підставі негативних висновків Експертної ради Держкомтелерадіо у зв'язку з невідповідністю видань Критеріям оцінки видавничої продукції» (далі — «Перелік І»). Його оприлюднювали на сайті комітету у формі таблиці, у якій відображались такі відомості: код і найменування юридичної особи за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України або ідентифікаційний номер та прізвище, ім'я й по батькові фізичної особи-підприємця, що здійснює ввезення, їхнє місце перебування, назва видання мовою оригіналу, міжнародний стандартний номер книги та код товару згідно з УКТЗЕД, кількість запитуваних примірників, автори, країна-виробник, найменування та місце перебування видавця, рік випуску та мова видання. На 1 січня 2022 року «Перелік І» налічував 350 друк. од. [27].

У «Переліку І» представлена історична (Борис Акунін «История Российского государства»), воєнна («Михаил Кутузов: стратегия победы»), світоглядна (Всеволод Чаплін «Православие. Честный разговор», Роман Доля «Сакральное значение молитвы: практика молитвы и ее влияние на человека»), ділова (Микита Непряхін «Убеждай и побеждай: секреты эффективной аргументации», Давид Шпігельхалтер «Искусство статистики: как находить ответы в данных», Олексій Каптьоров «Хорошая, плохая, продающая: мастерство презентации 2.0»), країнознавча (Олівер Стоун і Пітер Кузник «Нерассказанная история США», Михайло Таратута «Русские и американцы: про них и про нас таких»), кулінарна (Ніно Біліходзе «Грузинская кухня: любовь на вкус») література. Книжки в переліку присвячені вихованню дітей (Даниїл Райгородський «Ребенок от рождения до подросткового возраста», Мішель Борба «Чуткие дети: как развить эмпатию у ребенка и как это поможет ему преуспеть в жизни»), здоровому способу життя (Валентина Петренко, Євгеній Дерюгін «Правильное питание здоровых людей», Олексій Ковальков «Минус размер: новая безопасная экспресс-диета», Бретт Блюменталь «Одна привычка в неделю. Измени себя за год»), мистецтву книги (Ян Чіхольд «Новая типографика: руководство для современного дизайнера», «Облик книги: избранные статьи о книжном оформлении

и типографике», «Образцы шрифтов»). Не дозволили ввезення низки книжок для дітей. Наприклад, Олена Качур «Как жили на Руси» і «Московский Кремль».

«Перелік І» не містив поля, де би вказували причини відмови. Про деякі з них Держкомтелерадіо інформував на офіційному сайті: символіка держави-агресора, її силових і військових структур, комуністичного режиму, якою проілюстровані дитячі книжки «Стихи про машины малышам», «Транспорт», «Тесты для малышей (2–3 года)» видавництва «Проф-Пресс»; возвеличення держави-агресора та розмірковування про генетичну вибірковість росіян і російської духовної культури в передмовах до 42 книг індійського філософа Ошо (Пхагван Шрі Радніш) видавництва «Весь» [28].

Загалом співвідношення між кількістю друкованих видань, дозволених до ввезення, і тих, які отримали відмови, упродовж 2017–2022 років становило 9 до 1 (рис. 3). Причинами відмови часто слугували не лише негативні висновки експертної ради Держкомтелерадіо, а й подання не всіх передбачених документів або виявлення в них недостовірних відомостей. Зокрема, 2017 року це стосувалося 200 заяв із 221, 2019 року — 2171 із 2322, 2021 року — 685 із 759. Такі дані зафіксували в річних звітах Держкомтелерадіо; щоправда, вони дещо різняться від цифр в інших офіційних документах (наприклад, звітах голови комітету) [29].

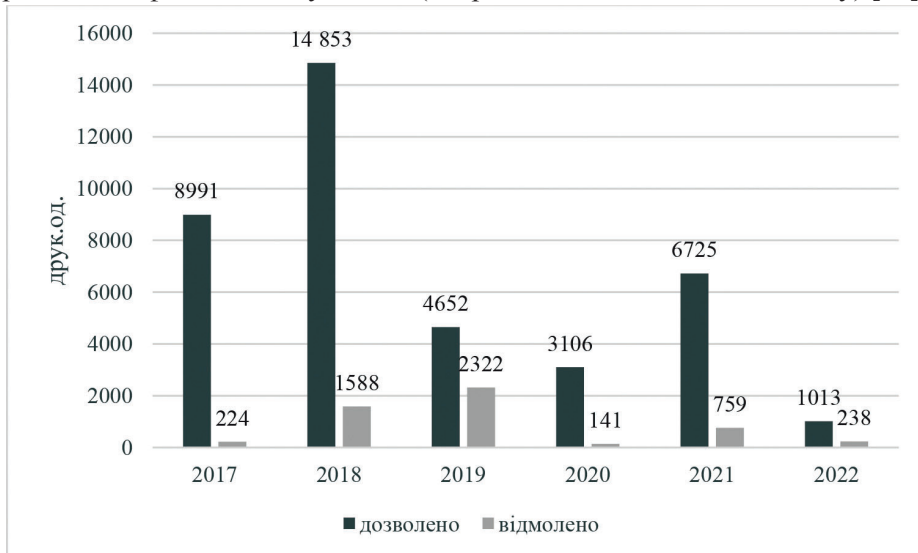

Рис. 3. Кількість видавничої продукції, яку дозволили ввозити до України і якій відмовили в наданні дозволів

Як видно з рис. 3, найбільше дозволів отримали 2018 року, коли імпортери почали адаптуватися до нових умов перетину кордону для видавничої продукції. 2021 року санкціонували ввезення вдвічі більше книг, аніж 2019 року. Активно дозволи надавали й напередодні повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Проте підприємці не скористалися всіма дозволами, тож відповідно не всі книжки з реєстру перетнули кордон.

Перелік антиукраїнської видавничої продукції, яку заборонили імпортувати та поширювати на території України. Держкомтелерадіо, систематично відстежуючи книговидавання в РФ, виявляє антиукраїнські друки та вносить їх до «Переліку книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини» (далі — «Перелік II»), порядок ведення якого затвердили влітку 2021 року [30].

У «Переліку II» реєструють книжки, які мають ознаки правопорушень, передбачених у Кримінальному кодексі України. Ідеться про такі статті: 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України), 300 (ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію), 436 (пропаганда війни) та 436⁻¹ (виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів) [30].

«Перелік II» оприлюднюють на офіційному сайті Держкомтелерадіо. Станом на липень 2019 року список налічував 211 видань, на серпень 2021 року — 264, на грудень 2022 року — 314, на травень 2023 року — 355 видань [30]. До переліку внесли книжки близько 250 авторів. Імена «найрейтинговіших» за кількістю опублікованих творів відображено на рис. 4. Цим 18 «письменникам» належить третина текстів, зафіксованих у списку. Найбільше в «Переліку II» воєнно-політичних творів Олександра Тамоннікова та Олександра Широкопада (загалом 9,3%). Серед авторів антиукраїнських книжок є російські політики (Дмитро Рогозін, Володимир Жириновський, Захар Прилепін та ін.), історики та філософи (Сергій Волков, Олександр Дугін), журналісти та блогери (Дмитрій Goblin Пучков, Максим Калашніков), адепти російського православ'я (Кирило Фролов), екс-високопосадовці з України, очільники та пропагандисти так званих народних республік, прибічники «русского мира» (Микола Азаров, Віталій Захарченко, Наталія Поклонська, Павло Губарєв, Сергій Бунтовський).

Загалом до «Переліку II» внесли книжки 90 видавців (деякі проєкти спільні), понад 50 із яких представлені однією назвою. Ідеться про такі організації: «Алькор Паблишерс», «Крымский мост-9Д», «Лубянская площадь», «Митра», «Молодая гвардия», «Олма Медиа Групп», «Родина», «Русский дом» та ін. 75,2 % книжок із списку вийшли друком у видавництвах, наведених на рис. 5, частина з яких фігурувала в санкційних списках. Кожна п'ята книжка належить видавництвам «Ексмо» і «АСТ» та їхнім редакціям-імпринтам, зокрема «Астрель» і «Времена». Видавництво «Алгоритм», що позиціонує себе як «издательство насущных книг», репрезентовано серіями «Титаны и тираны», «Военный обозреватель», «Битва за Россию», «Враги России», «Новороссия», і книжками, назви яких засвідчують їхній українофобський характер: «Как Петр Первый усмирил Европу и Украину, или Швед под Полтавой», «Украинская чума. История противостояния и вооруженной борьбы советской администрации с украинским националистическим движением»

на території Західної України в 1945–1955 роках», «Галиція проти Новоросії. Будуще руского мира», «Евромайдан. Кто уничтожил Украину?», «Взбесившийся Майдан. Диалог с другом на расстоянии», «Почему Украина не Европа», «Проект Новоросии. История русской окраины» і т. ін. На видавництво «Книжный мир» припадає 9,01 % назв у «Переліку II».

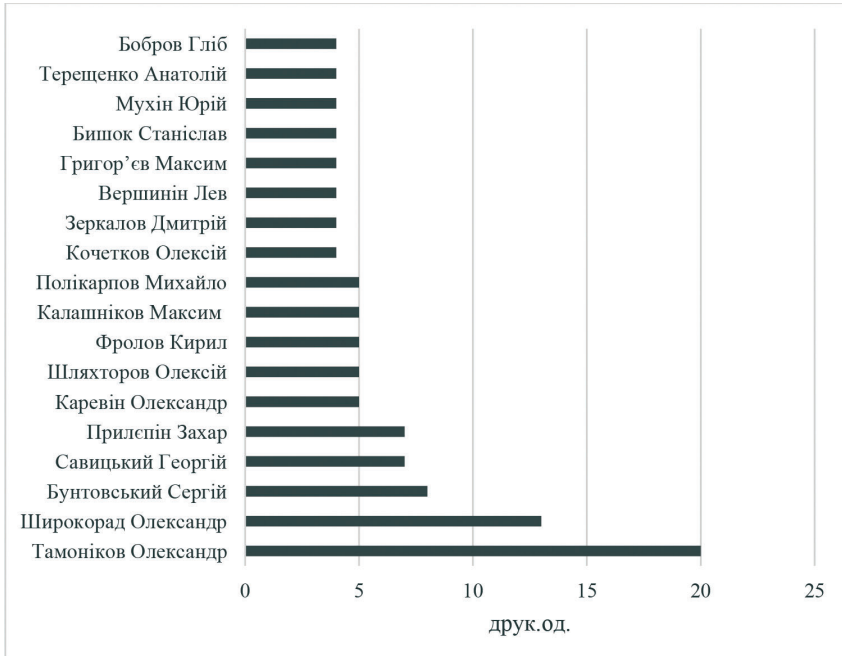

Рис. 4. Автори, книжки яких внесли до «Переліку II»

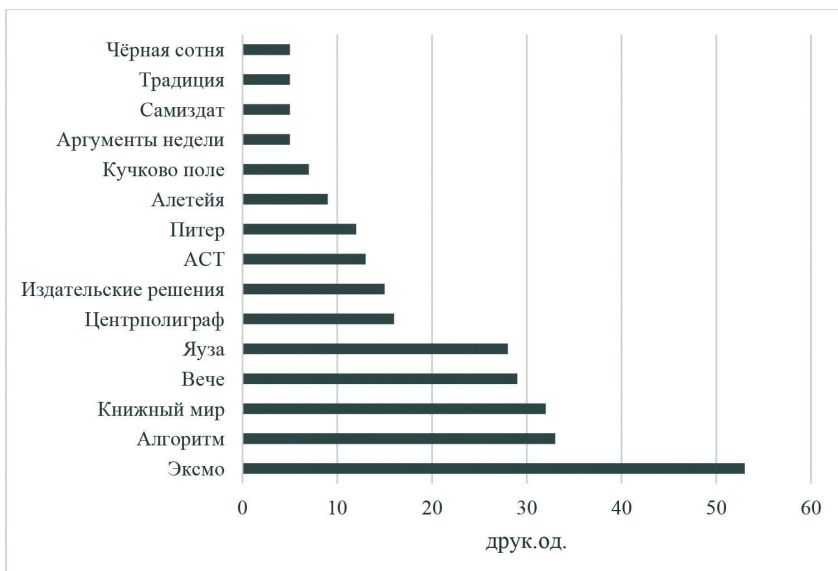

Рис. 5. Видавництва, книжки яких внесли до «Переліку II»

Серед заборонених книжок чимало видань про Революцію гідності (Віталій Захарченко «Кривавий Євромайдан — преступление века», Станіслав Бишок і Олексій Кочетков «Євромайдан имени Степана Бандеры. От демократии к диктатуре»), анексію Криму й окупацію Донецької та Луганської областей (Сергій Шувайников «Моя борьба за русский Крым», Олексій Шляхторов «Без Крыма России не быть! “Место силы” всей Русской Земли», Олег Матвейчев, Анатолій Беляков «Крымская весна. 30 дней, которые потрясли мир»), концепцію Новоросії як союзу невизнаних квазідержавних утворень Луганської і Донецької народних республік (Олександр Смірнов «Проект Новороссия. История русской окраины» із серії «Новороссия», Олександр Шубін «История Новороссии» із серії «Российская военно-историческая библиотека»).

Деякі видання оспівують чи відспівують тих, хто підтримував «руській мір», входив до так званого народного ополчення, воював на Донбасі. Ідеться, зокрема, про книжки Геннадія Дубового «Рыцари Новороссии. Хроники корреспондента легендарного Моторолы», Михайла Полікарпова «Игорь Стрелков — ужас бандеровской хунты. Оборона Донбасса», «Командарм Игорь Стрелков», «Игорь Стрелков. Битва за Донбасс. Разгром карателей. Хроники сражений», Олександра Чаленка та інших «Олесь Бузина. Пророк и мученик». У фокусі кількох книжок — трагедія боїнга на рейсі МН17, причетність до якої РФ продовжує заперечувати.

Назви видань із «Переліку II» відображають більшість наративів російської пропаганди, які ширяться різними каналами і є чіткими маркерами інформаційної війни проти України. Деякі книжки — це спроба переконати в нелегітимності і тимчасовості законодавчої і виконавчої гілок влади в Україні, дискредитувати її представників (наприклад, як у виданні Олексія Челнокова «Киевская хунта»). Чимало видань із переліку спотворюють українську історію, особливо якщо стосуються українського спротиву радянському поневоленню у 1940-х роках.

Деякі видання акумулюють відразу кілька головних меседжів російської влади. Зокрема, в анотації до «Эксперимент “Украина”: недоразумение длиною в столетие» Віктора Зуєва не лише вказано, що держави, утворені після розпаду Радянського Союзу, зокрема й Україна, — штучні; а й наголошено: «Не маючи власної історії та виразної культури, Україна, населена в основному росіянами, стала будувати (не без сторонньої допомоги) власну ідентичність на основі відвертої русофобії та заперечення всього російського. Ідейними вождями та героями нової пострадянської України були проголошені посіпаки Гітлера, державні злочинці та фашисти, а головним ворогом — Росія, що призвело до численних зіткнень українських нацистів із представниками здорової частини суспільства по всій території цієї псевдодержави, до загибелі десятків тисяч осіб і відокремлення від України Криму та значної частини Донбасу». Тобто вже в анотації ми розпізнаємо типові російські послання: «Україна — недодержава, що не має власної історії та мови і виникла в результаті дій російських більшовиків», «українська влада в Україні представлена неонацистами», «російськомовні громадяни є об’єктом постійних утисків» тощо.

Імпортно-експортні операції та нові репутаційні виклики й ризики для суб’єктів видавничого ринку. В умовах російської збройної агресії проти України

продаж книжок з РФ і співпраця з російськими видавцями і їхніми дочірніми філіями громадянське суспільство розцінювало як зраду українських інтересів. Упродовж останніх років розгорілося чимало скандалів, які завдали видавничим і книготорговельним підприємствам менших або більших репутаційних втрат. Зокрема, листопад 2019 року позначився суспільним осудом у соцмережах «Видавництва Старого Лева» за продаж прав на видання книжок російському видавництву «МИФ», а травень 2020 року — видавництва «Наш формат» за звільнення менеджерів після рішення власників опублікувати книжку російської авторки Анчі Баранової «Коронавірус. Інструкція з виживання».

Чи не найбільшого розголосу набули звинувачення в бік українських книготорговельних мереж. Спершу, у грудні 2019 року, Валерій Маркус (автор книжки «Сліди на дорозі»), Наталія Моспан (засновниця київського магазину «Моя книжкова полиця»), а відтак речники мережі «Книгарня “С”» звинуватили інтернет-магазин «Yakaboo» в сприянні російській окупації книжкового ринку та закликали його суб'єктів не співпрацювати з магазином і не купувати там літературу. Проте деякі учасники ринку такі заклики до бойкоту розцінювали як прояв недобросовісної конкуренції. До того ж представники «Yakaboo» стверджували, що активно промотують саме український культурний продукт, а частка російських книжок не є значною і йдеться лише про видання, дозволи на продаж яких надав Держкомтелерадіо [31].

Восени 2020 року антиукраїнську діяльність приписували вже книготорговельній мережі «С». Її викрили в продажу (та ще й за нижчими цінами) перекладених видань російського виробництва, аналоги яких випускали українські видавці. Тоді «Книгарня “С”» заявила, що змушена збільшити частку російськомовних книжок з огляду на вигідніші умови просування (більша маржа) та переваги в собівартості російського продукту (менша вартість авторських прав та перекладу на один примірник), і констатувала: російська книжка (й імпортована, і видана в нашій державі) становить 50–70 % в обігу великих книготорговельних структур в Україні [32]. Відповідальність за зміни в асортиментній політиці «Книгарня “С”» переклала на державу. Коментуючи ситуацію, видавець Антон Мартинов оцінював український видавничий ринок у межах 50–60 млн доларів без навчальної літератури або у 80–120 млн — з навчальною літературою. Питому вагу української книжки на ринку засновник видавництва «Лабораторія» визначив у межах 50–60 % [33].

До речі, на замовлення Українського інституту медіа та комунікації від 21 серпня до 2 вересня 2018 року компанія «Pollster» опитала 1001 мешканця 120 українських міст. На думку 52,8 % респондентів, держава має стимулювати розвиток українського книгодрукування через регулювання ввезення літератури російських видавництв. Обмеження книжкового імпорту більше підтримали на Заході (78,2 %) та в Центрі України (63,4 %), менше — на Півдні (39,4 %) і Сході (37,5 %) [34]. Можна припустити, що після 24 лютого 2022 року ці цифри істотно зросли.

Повне книжкове ембарго. З огляду на повномасштабне російське вторгнення Держкомтелерадіо 6 березня 2022 року видав наказ припинити видавати й анулювати видані раніше дозволи на ввезення видавничої продукції з РФ, щоб «не

допустити культурного та інформаційного впливу держави-агресора на суспільні настрої українців» [35]. У червні 2022 року 306 народних депутатів проголосували за проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України» [36]. Ідеться про закони «Про видавничу справу», «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності», «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Статтю 28¹ Закону України «Про видавничу справу» запропонували викласти в такій редакції: «Забороняється ввезення на митну територію України та/або розповсюдження на її території видавничої продукції, що має походження або виготовлена та/або випущена у світ, та/або ввозиться з території держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України (крім розповсюдження видавничої продукції, що має походження або виготовлена та випущена у світ на тимчасово окупованій території України до її тимчасової окупації), а також книжкових видань, що містять твори, автори яких є або були у будь-який період після 1991 року громадянами держави-агресора, за винятком колишніх громадян держави-агресора, які є (або на момент смерті були) громадянами України і не мають (на момент смерті не мали) громадянства держави-агресора» [36]. Для книжок, які видають мовою держави-агресора та ввозять з інших країн, запропонували дозвільний порядок, який діяв до лютого 2022 року щодо імпорту видань з РФ [36].

Закон, який ухвалили парламентарі, Володимир Зеленський не ветував, не підписав і не повернув із зауваженнями до Верховної Ради у відведений на це 15-денний термін. Через рік, відповідаючи на петицію «Захистити український культурний простір від “руського міра” — невідкладно підписати Закон 2309-ІХ про заборону ввезення і розповсюдження видавничої продукції держави-агресора», президент наголосив на застереженнях із боку Міністерства юстиції України через ознаки невідповідності закону Конституції України в контексті вільного розвитку та захисту російської мови (стаття 10) та обмеження прав громадян за мовною чи іншою ознакою (стаття 24) і Міністерства закордонних справ України через невідповідність нормам та стандартам ЄС у сфері прав людини, зокрема свободи думки, захисту прав національних меншин, заборони дискримінації за мовною ознакою, що може ускладнити процес переговорів про вступ України до ЄС [37]. Щоправда, правники (підписанти звернення до Президента України) зауважували: виправдання, що закон суперечить Конституції чи європейським цінностям, не відповідають дійсності, адже він не містить принципово нових регулювань, а лише поширює їх на нові правовідносини [38].

Лише напередодні XI Міжнародного фестивалю «Книжковий арсенал» 22 червня 2023 року Володимир Зеленський таки підписав Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України», тобто про повне книжкове ембарго.

Висновки. З огляду на те, що книга теж є важливою ідеологічною зброєю в умовах гібридної війни, і попри дискусії в українському суспільстві, 2016 року ухвалили низку нормативно-правових актів, які уможливили запровадження від січня 2017 року дозвільної процедури для ввезення книжок, виготовлених на території держави-агресора. У такий спосіб виявляли антиукраїнські книжки та не допускали їх до товарного обігу на території України.

Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року в Україні припинили надавати дозволи на ввезення книжок російського виробництва. В умовах збройної агресії Україна змушена боронити свій інформаційний простір, вибудовувати не просто «стіни», а «мури», які б захистили від руйнівного впливу ворожої пропаганди. Проте попри заборони в асортименті стаціонарних та онлайн-книгарень час від часу виявляють російські книжки. З огляду на підтримку обмежень книжкового імпорту професійною спільнотою і громадянським суспільством, у червні 2022 року народні депутати ухвалили закон, який забороняє ввезення на митну територію України та розповсюдження на її території книжкової продукції, що має походження, виготовлена або ввозиться з території держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України. Через рік його підписав Президент України.

Очевидно, що й надалі триватиме пошук організаційно-управлінських рішень і нормативно-правових регулювань, які б, з одного боку, убезпечували український інформаційний ринок від видань, які можуть загрожувати національній безпеці, а з іншого, — не перешкождали поширенню цінних культурних продуктів. На часі наполеглива праця над випуском якісних українських книг, які задовольнятимуть читача з погляду найрізноманітніших тематичних і типологічних запитів, даватимуть змогу реалізуватися письменникам і перекладачам, посилюватимуть конкурентоспроможність українських видавничих і книготорговельних підприємств, працюватимуть на зміцнення і розбудовування видавничої справи як важливого сегмента сучасних креативних та культурних індустрій в Україні зокрема та світі загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін О. Книга і влада: український варіант. Київ, 2004. 32 с.
2. Проблеми розвитку українського книговидавництва, книгорозповсюдження та перспективи підтримки книгочитання в Україні : [стенограма парламентських слухань], 15 травня 2013 року. Комітет з питань гуманітар. та інформ. політики ВР України. URL: <https://kompkd.rada.gov.ua/fsview/72766.html> (дата публікації: 16.05.2013; дата зверн.: 11.05.2023).
3. Батуревич І. Скасування напоказ, або як російську книгу в Україні майже заборонили. Читомо. URL: <https://chytomo.com/skasuvannia-napokaz-abo-iak-rosijsku-knyhu-v-ukraini-majzhe-zaboronyly> (дата публікації: 17.05.2023; дата зверн.: 29.05.2023).
4. Демуз І. О. Національний книжковий ринок у контексті реалізації гуманітарної державної політики. Економічний вісник університету [Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди]. 2018. Вип. 37(1). С. 69–74.

5. Baturevych I., Bielkina I. The Ukrainian Book Market: Prospects and Opportunities. 2021. 72 p. URL: <https://bit.ly/3Pv5OIC> (date of application: 10.05.2023).
6. Славінська І. Квотування іноземної книжки. Думки експертів. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2014/07/30/176581> (дата публікації: 30.04.2014; дата зверн.: 16.05.2023).
7. Нестерович С. Книжкове ембарго: імітація реформ чи панацея? Lb.ua: дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/culture/2016/01/26/326387_knizhkovе_embargo_imitatsiya_reform_chi.html (дата публікації: 26.01.2016; дата зверн.: 16.05.2023).
8. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата зверн.: 13.05.2023).
9. Європейська конвенція з прав людини: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. Законодавство України / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата зверн.: 13.05.2023).
10. Шпільман О. Щодо ініціативи заборони імпорту російських книг. Lb.ua: дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/blog/oleg_shpilman/326587_shchodo_initsiativi_zaboroni_importu.html (дата публікації: 28.01.2016; дата зверн.: 13.05.2023).
11. Гор А. Ембарго на російські книги: заборона думати або тактика у війні. Апостроф. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2016-12-10/embargo-na-rossiyskie-knigi-zapret-dumat-ili-taktika-v-voyne/8806> (дата публікації: 10.12.2016; дата зверн.: 16.05.2023).
12. Комарова О. Заборона книжок із Росії — на зло ворогу чи на користь нації? Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27522836.html> (дата публікації: 01.02.2016; дата зверн.: 16.05.2023).
13. Квоти на російські книги: за і проти / [Олександр Афонін, Андрій Кокотюха, Владислав Кириченко, Микола Шейко, Євгеній Красовицький, Оля Жук, Олександра Коваль, Павло Руденко]. Читомо. URL: <https://archive.chytomo.com/news/kvoti-na-rosijski-knigi-za-i-proti> (дата публікації: 30.07.2014; дата зверн.: 16.05.2023).
14. Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту: Закон України від 08.12.2016 № 1780-VIII. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-19#Text> (дата зверн.: 13.05.2023).
15. Про видавничу справу : Закон України від 5.06.1997 № 318/97-ВР. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата зверн.: 14.05.2023).
16. Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/5903.html> (дата зверн.: 19.05.2023).
17. Про затвердження Рекомендацій з підготовки рецензії щодо оцінки та характеристики змісту видання : наказ Держ. ком. телебачення і радіомовлення України від 21.04.2017 № 69. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0069603-17#Text> (дата зверн.: 10.05.2023).
18. Про затвердження Критеріїв оцінки видавничої продукції, що дозволена до розповсюдження на території України : наказ Держ. ком. телебачення і радіомовлення України

- від 03.03.2017 № 47. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-17#Text> (дата зверн.: 10.05.2023).
19. Про затвердження Положення про експертну раду Державного комітету телебачення і радіомовлення України з питань аналізу та оцінки видавничої продукції щодо віднесення її до такої, яка не дозволена до розповсюдження на території України : Наказ Держ. ком. телебачення і радіомовлення України від 31.01.2017 № 21. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0479-17#Text> (дата зверн.: 17.05.2023).
  20. Про затвердження Порядку вилучення з обігу видавничої продукції, що має походження або виготовлена та/або ввозиться з території держави-агресора, тимчасово окупованої території України та розповсюджується на території України без відповідного дозволу : постанова КМ України від 5.04.2017 № 235. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2017-%D0%BF#Text> (дата зверн.: 19.05.2023).
  21. Про затвердження Порядку накладення Державним комітетом телебачення і радіомовлення України адміністративно-господарських штрафів : наказ Держ. ком. телебачення та радіомовлення України 17.10.2017 № 384. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-17#Text> (дата зверн.: 19.05.2023).
  22. Державний комітет телебачення та радіомовлення України : офіц. вебпортал. URL: <https://comin.gov.ua> (дата зверн.: 19.05.2023).
  23. Реєстр видавничої продукції держави-агресора, дозволеної до ввезення та розповсюдження на території України. URL: <https://data.gov.ua/dataset/d23385de-5943-46f9-9086-21d824f71294> (дата зверн.: 19.05.2023).
  24. Випуск книжкової продукції в Україні. Книжкова палата України імені Івана Федорова : офіц. вебпортал. URL: http://www.ukrbook.net/statistika_.html#neperiod (дата зверн.: 19.05.2023).
  25. Регулярний моніторинг видавничої сфери держави-агресора з метою недопущення на вітчизняний ринок пропагандистської антиукраїнської літератури. Держ. ком. телебачення і радіомовлення України : офіц. вебпортал. URL: <https://bit.ly/3CM8rI7> (дата зверн.: 19.05.2023).
  26. В Україні анулювали понад 2 тисячі дозволів на ввезення книг із РФ. Укрінформ : мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3240152-v-ukraini-anuluvali-ponad-2-tisaci-dozvoliv-na-vvezenna-knig-iz-rf.html> (дата зверн.: 22.05.2023).
  27. Перелік видавничої продукції держави-агресора, на ввезення якої надано відмови у видачі дозволів. Держ. ком. телебачення та радіомовлення України: офіц. вебпортал. URL: <https://comin.gov.ua/news/perelik-vidavnichoyi-produkciyi-derzhavi-agresora-na-vvezenna-yakoyi-nadano-vidmovi-u-vidachi-dozvoliv> (дата зверн.: 19.05.2023).
  28. Російська пропаганда ховається в яскравих картинках. Держ. ком. телебачення та радіомовлення України: офіц. вебпортал. URL: <https://comin.gov.ua/news/rosijska-propaganda-hovayetsya-v-yaskravih-kartinkah> (дата зверн.: 19.05.2023).
  29. Підсумки роботи. Держ. ком. телебачення та радіомовлення України. URL: <https://comin.gov.ua/diyalnist/plani-ta-zviti/pidsumki-roboti> (дата зверн.: 18.05.2023).
  30. Перелік книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі,

- вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини від 31.05.2023 р. Держ. ком. телебачення та радіомовлення України. URL: <https://bit.ly/3NovGNo> (дата зверн.: 10.06.2023).
31. Про усунення причин виникнення порушення і умов, що йому сприяють : рекомендації Адміністративної колегії Північного міжобласного територіального відділення від 29.10.2020 р. № 60/20-рк/к / Антимоноп. ком. України. URL: <https://bit.ly/3NWCutz> (дата зверн.: 28.05.2023).
  32. Книгарня «Є». Коли у 2007 році ми відкрили перший магазин Книгарні «Є», ідея торгувати україномовними книгами багатьом видавалася абсурдом. Facebook. Книгарня «Є». 2020. 14 верес. URL: https://www.facebook.com/knyharniaye/posts/10164091761635150?ref=embed_post (дата зверн.: 11.05.2023).
  33. Martynov, Anton. Найбільша мережа книжкових магазинів — «Книгарня Є» — вчора озвучила позицію. Facebook. Anton Martynov. 2020. 15 верес. URL: <https://bit.ly/3NhFFny> (дата зверн.: 12.05.2023)
  34. Більшість мешканців міст визнають, що регулювати ввезення книжок із РФ необхідно. Читомо. URL: <https://chytomo.com/bilshist-meshkantsiv-mist-vystupaiut-za-rehuliuвання-vvezennia-knyzhok-z-rf/> (дата публікації: 18.10.2018; дата зверн.: 12.05.2023).
  35. Про припинення видачі та зупинення дії дозволів на ввезення видавничої продукції з території держави-агресора : наказ від 06.03.2022 р. № 94. Держ. ком. телебачення та радіомовлення України. URL: <https://comin.gov.ua/npas/pro-pripinennya-vidachi-ta-zupinennya-di-yi-dozvoliv-na-vvezennya-vidavnichoyi-produkciyi-z-teritoriyi-derzhavi-agresora> (дата зверн.: 19.05.2023).
  36. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України : закон України від 19.06.2022. Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2309-IX#Text> (дата зверн.: 27.05.2023).
  37. Шамайда Т. А. Захистити український культурний простір від «руського міра» — невідкладно підписати Закон 2309-IX про заборону ввезення і розповсюдження видавничої продукції держави-агресора: [електр. петиція] № 22/193132-еп; дата оприлюднення: 16 травня 2023 р. Електронні петиції: офіц. інтернет-представництво Президента України. URL: <https://bit.ly/3CN1Vks> (дата зверн.: 7.06.2023).
  38. Українські правники закликали Зеленського підписати закон про заборону імпорту російських книжок. Детектор медіа. URL: <https://bit.ly/4307jvh> (дата публікації: 10.08.2022; дата зверн.: 28.05.2023).

REFERENCES

1. Afonin, O. (2004). *Knyha i vlada: ukrainskyi variant*. Kyiv (in Ukrainian).
2. *Problemy rozvytku ukrainskoho knyhovydavnytstva, knyhorozpovsiudzhennia ta perspektyvy pidtrymky knyhochytannia v Ukraini*. (2013). Komitet z pytan humanitar. ta inform. polityky VR Ukrainy. Retrieved from: <https://kompkd.rada.gov.ua/fsview/72766.html> (accessed 11.05.2023) (in Ukrainian).

3. Baturevych, I. (2023). Skasuvannia napokaz, abo yak rosiisku knyhu v Ukraini maizhe zaboronyly. Chytomo. Retrieved from: <https://chytomo.com/skasuvannia-napokaz-abo-iaak-rosijsku-knyhu-v-ukraini-majzhe-zaboronyly> (accessed 29.05.2023) (in Ukrainian).
4. Demuz, I. O. (2018). Natsionalnyi knyzhkovyi rynek u konteksti realizatsii humanitarnoi derzhavnoi polityky. Ekonomichniy visnyk universytetu [Pereiaslav-Khmel'n. derzh. ped. un-t im. Hryhoriia Skovorody], 2018, (1)37, 69–74 (in Ukrainian).
5. Baturevych, I., Bielkina, I. (2021). The Ukrainian Book Market: Prospects and Opportunities. Retrieved from: <https://bit.ly/3Pv5OIC> (accessed 10.05.2023) (in English).
6. Slavinska, I. (2014). Kvotuvannia inozemnoi knyzhky. Dumky ekspertiv. Ukrainska pravda. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/culture/2014/07/30/176581> (accessed: 16.05.2023) (in Ukrainian).
7. Nesterovych, Ye. (2016). Knyzhkove embarho: imitatsiia reform chy panatseia? Lb.ua: doroslyi pohliad na svit. Retrieved from: https://lb.ua/culture/2016/01/26/326387_knyzhkove_embargo_imitatsiya_reform_chi.html (accessed 16.05.2023) (in Ukrainian).
8. Konstytutsiia Ukrainy. (1996). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 13.05.2023) (in Ukrainian).
9. Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny. (1997). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (accessed 13.05.2023) (in Ukrainian).
10. Shpilman, O. (2016). Shchodo initsiatyvy zaborony importu rosiiskykh knyh. Lb.ua: doroslyi pohliad na svit. Retrieved from: https://lb.ua/blog/oleg_shpilman/326587_shchodo_initsiatyvy_zaboroni_importu.html (accessed 13.05.2023) (in Ukrainian).
11. Hor, A. (2016). Embarho na rosiiski knyhy: zaborona dumaty abo taktyka u viini. Apostrof. Retrieved from: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2016-12-10/embargo-na-rossiyskie-knigi-zapret-dumat-ili-taktika-v-voyne/8806> (accessed 16.05.2023) (in Ukrainian).
12. Komarova, O. (2016). Zaborona knyzhok iz Rosii — na zlo vorohu chy na koryst natsii? Radio Svoboda. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/27522836.html> (accessed 16.05.2023) (in Ukrainian).
13. Kvoty na rosiiski knyhy: za i proty. (2014). Chytomo. Retrieved from: <https://archive.chytomo.com/news/kvoty-na-rosijski-knigi-za-i-proti> (accessed 16.05.2023) (in Ukrainian).
14. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo obmezhennta dostupu na ukrainsky rynek inozemnoi drukovanoi produktsii antyukrainskoho zmistu. (2016). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-19#Text> (accessed 13.05.2023) (in Ukrainian).
15. Pro vydavnychu spravu. (1997). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 14.05.2023) (in Ukrainian).
16. Perelik osib, yaki stvoriliut zahrozu natsionalnii bezpetsi. Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy. Retrieved from: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5903.html> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
17. Pro zatverdzhennia Rekomendatsii z pidhotovky retsenzii shchodo otsinky ta kharakterystyky zmistu vydannia. (2017). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0069603-17#Text> (accessed 10.05.2023) (in Ukrainian).

18. Pro zatverdzhennia Kryteriiv otsinky vydavnychoi produktsii, shcho dozvolena do rozpovsiudzhennia na terytorii Ukrainy. (2017). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-17#Text> (accessed 10.05.2023) (in Ukrainian).
19. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro ekspertnu radu Derzhavnogo komitetu telebachennia i radiomovlennia Ukrainy z pytan analizu ta otsinky vydavnychoi produktsii shchodo vidnensennia yii do takoi, yaka ne dozvolena do rozpovsiudzhennia na terytorii Ukrainy. (2017). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0479-17#Text> (accessed 17.05.2023) (in Ukrainian).
20. Pro zatverdzhennia Poriadku vyluchennia z obihu vydavnychoi produktsii, shcho maie pokhodzhennia abo vyhotovlena ta/abo vvozytsia z terytorii derzhavy-ahresora, tymchasovo okupovanoi terytorii Ukrainy ta rozpovsiudzhuietsia na terytorii Ukrainy bez vidpovidnogo dozvolu. (2017). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2017-%D0%BF#Text> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
21. Pro zatverdzhennia Poriadku nakladennia Derzhavnym komitetom telebachennia i radiomovlennia Ukrainy administratyvno-hospodarskykh shtrafiv. (2017). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-17#Text> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
22. Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: <https://comin.gov.ua> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
23. Reyster vydavnychoyi produktsiyi derzhavy-ahresora, dozvolenoii do vvezennia ta rozpovsiudzhennia na terytorii Ukrainy. Retrieved from: <https://data.gov.ua/dataset/d23385de-5943-46f9-9086-21d824f71294> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
24. Vypusk knyzhkovoii produktsii v Ukraini. (2017–2021). Knyzhkova palata Ukrainy imeni Ivana Fedorova: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: http://www.ukrbook.net/statistika_.html#neperiod (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
25. Rehuliarnyi monitorynh vydavnychoi sfery derzhavy-ahresora z metoiu nedopushchennia na vitchyzniani rynok propahandystskoi antyukrainskoi literatury. (2017–2023). Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: <https://bit.ly/3CM8rI7> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
26. V Ukraini anuliuvaly ponad 2 tysiachi dozvoliv na vvezennia knih iz RF. (2021). Ukrinform: multymediina platforma inomovlennia Ukrainy. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3240152-v-ukraini-anuluvali-ponad-2-tisaci-dozvoliv-na-vvezenna-knig-iz-rf.html> (accessed 22.05.2023) (in Ukrainian).
27. Perelik vydavnychoi produktsii derzhavy-ahresora, na vvezennia yakoi nadano vidmovy u vydachi dozvoliv. (2022). Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: <https://comin.gov.ua/news/perelik-vidavnichoyi-produkcii-derzhavi-agresora-na-vvezennia-yakoyi-nadano-vidmovi-u-vidachi-dozvoliv> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
28. Rosiiska propahanda khovaietsia v yaskravykh kartynkakh. Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: https://comin.gov.ua/news/rosijska-propaganda-hovayetsia-v-yaskravih-kartinkah_ (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
29. Pidsumky roboty. (2017–2022). Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: <https://comin.gov.ua/diyalnist/plani-ta-zviti/pidsumki-roboti> (accessed 18.05.2023) (in Ukrainian).

30. Perelik knyzhkovykh vydan, zmist yakykh spriamovanyi na likvidatsiiu nezalezhnosti Ukrainy, propahandu nasylstva, rozpaliuvannia mizhetnichnoi, rasovoi, relihiinoi vorozhnechi, vchynennia terorystychnykh aktiv, posiahannia na prava i svobody liudyny. (2023). Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: <https://bit.ly/3NovGNo> (accessed 10.06.2023) (in Ukrainian).
31. Pro usunennia prychnyn vynyknennia porushennia i umov, shcho yomu spryiaui : rekomendatsii Administratyvnoi kolehii Pivnichnoho mizhoblasnoho terytorialnoho viddilennia. (2020). Antymonopolnyi komitet Ukrainy. Retrieved from: <https://bit.ly/3NWCutz> (accessed 28.05.2023) (in Ukrainian).
32. Knyharnia «Ie». (2020). Koly u 2007 rotsi my vidkryly pershyi mahazyn Knyharni «Ie», ideia torhuvaty ukrainomovnymy knyhamy bahatom vydavalasia absurdom. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/knyharniaye/posts/10164091761635150?ref=embed_post (accessed 11.05.2023) (in Ukrainian).
33. Martynov, Anton. (2020). Naibilsha merezha knyzhkovykh mahazyniv — «Knyharnia Ye» — vchora ozvuchyla pozystsiiu. Facebook. Retrieved from: <https://bit.ly/3NhFFny> (accessed 12.05.2023) (in Ukrainian).
34. Bilshist meshkantsiv mist vyznaiut, shcho rehuliuvaty vvezennia knyzhok iz RF neobkhdno. (2018). Chytomo. Retrieved from: <https://chytomo.com/bilshist-meshkantsiv-mist-vystupaiut-za-rehuliuвання-vvezennia-knyzhok-z-rf/> (accessed 12.05.2023) (in Ukrainian).
35. Pro pryypynennia vydachi ta zupynennia dii dozvoliv na vvezennia vydavnychoi produktsii z terytorii derzhavy-ahresora. (2022). Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy: ofitsiinyi vebportal. Retrieved from: <https://comin.gov.ua/npas/pro-pripinennya-vidachi-ta-zupinennya-diyi-dozvoliv-na-vvezennya-vidavnychoyi-produkciyi-z-teritoriyi-derzhavi-agresora> (accessed 19.05.2023) (in Ukrainian).
36. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vstanovlennia obmezhen na vvezennia ta rozpovsiudzhennia vydavnychoi produktsii, shcho stosuietsia derzhavy-ahresora, Respubliky Bilorus, tymchasovo okupovanoi terytorii Ukrainy. (2022). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2309-IX#Text> (accessed 27.05.2023) (in Ukrainian).
37. Ukrainski pravnyky zaklykaly Zelenskoho pidpysaty zakon pro zaboronu importu rosiiskykh knyzhok. (2022). Detektor media. Retrieved from: <https://bit.ly/4307jvh> (дата публікації: 10.08.2022; accessed 28.05.2023) (in Ukrainian).
38. Shamaida, T. A. (2023). Zakhystyty ukrainskyi kulturnyi prostir vid «russkoho mira» - nevidkladno pidpysaty Zakon 2309-IX pro zaboronu vvezennia i rozpovsiudzhennia vydavnychoi produktsii derzhavy-ahresora. Elektronni petytsii: ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. Retrieved from: <https://bit.ly/3CN1Vks> (accessed 7.06.2023) (in Ukrainian).

doi: 10.32403/0554-4866-2023-2-86-206-226

RESTRICTIONS ON RUSSIAN BOOK IMPORTS IN UKRAINE

N. N. Zubko

*Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,
19, Vasyl Stefanyk St., Lviv, 79000, Ukraine
nadiannazubko@gmail.com*

In the publication, increasing attention is drawn to the issue of restricting the import of printed products from the Russian Federation in view of the Russian armed aggression against Ukraine. In the article, the author successively considers the main stages in restricting Russian book imports. For this purpose, statutes and regulations governing the import of books from the territory of the aggressor state and temporarily occupied territories are developed and defined. The focus is on the labelling of Russian printed products imported into Ukraine after 2014 and discussions surrounding the introduction of the embargo. The peculiarities of book import from the Russian Federation and the Ukrainian territories temporarily occupied by it under the permit procedure from 2017 — the beginning of 2022 are highlighted, and the mechanism of its action is described. The structure of the “Register of printed products of the aggressor state permitted for import and distribution in the territory of Ukraine” is characterized in terms of publishing houses, thematic and typological features, and importers. “The list of printed products of the aggressor state, the import of which was refused permission based on the negative conclusions of the Expert Council of the State Committee for Television and Radio-Broadcasting due to the non-compliance of the publications with the Criteria for assessing the quality of printed products” is analysed. Particular attention is paid to the “List of book editions the content of which is aimed at eliminating the independence of Ukraine, promoting violence, inciting inter-ethnic, racial, religious hatred, committing terrorist acts, encroaching on human rights and freedoms”, and the problems of the publications, their authors and publishers are outlined. New reputational challenges and risks for the publishing market subjects are considered. The ban on book imports after the Russian Federation’s full-scale invasion of Ukraine in February 2022 is emphasized.

Keywords: *book import, publishing market, printed products of foreign production, forbidden publications.*

Стаття надійшла до редакції 10.07.2023.

Received 10.07.2023.